

Uppfattning om förhistoria

En närbild av hur två mellanstadieklasser uppfattar sin förhistoria

En C/D-opsats av Simon Riis Rasmusson

Handledare: Mikael Dahlgren

VT/HT06: ARK 341:3

Abstract

I wanted to look at school-children's perspective of prehistory. I also wanted to look at the literature at their disposal, provided by the schools.

In this essay I am looking at a school-class in the fourth grade from a school in Malmö and a fifth grade-class at a school in Klågerup just outside Malmö. I am trying to determine the student's view of what prehistory is all about, as well as how their own school-literature is connected to that knowledge. Six books in all were examined. The essay is concentrated on prehistory and only at those two schools. My work has resulted in a rather peculiar observation. The literature was far more correct than the answers I got from the children. This proves that they have not grasped the information given to them by the teachers, or that the teachers themselves have misinterpreted the information. The children could also have received information from other sources that they perhaps have felt to be more reliable. This may or may not have been a deliberate choice, but the results are the same.

Förord

Jag hoppas att den som läser den här uppsatsen har samma öppna sinne som jag har försökt att ha när jag har skrivit den. Håll utkik efter de egna fördomarna, både hos mig som skribent och hos er som läsare och ha dem med i beräkningarna när ni bedömer värdet i denna text. Jag vill tacka min handledare Mikael Dahlgren och inte minst min fästnö Sara Riis Hasselskog för ett otroligt stöd under uppsatsskrivningen. Jag vill även tacka de lärare som låtit mig gå in och ta upp en stund av deras undervisningstid. Och så till sist alla de skolbarn som har medverkat.

Innehållsförteckning

	Sida:
Abstract	1
Förord	1
Innehållsförteckning	2
I. Problemformulering	3
Inledning	3
Syfte och frågeställning	4
Bakgrund och forskningshistorik	4
Material	7
Metoder	7
Avgränsning	8
Källkritik	9
II. Analys av läromedel	11
Inledning	11
I PULS Historia, forntiden	11
II VIVA Viktigt att veta	15
III Faktum, Jägarstenålder	18
IV Faktum, Bondestenålder	19
V Faktum, Bronsålder	20
VI Faktum, Järnålder	21
III. Elevers uppfattning av förhistoria	23
Inledning	23
Resultatredovisning av enkät	24
Resultatanalys Sofielundsskolan	26
Resultatanalys Klågerupsskolan	28
IV. Avslutning	30
Slutresultat	30
Sammanfattning	33
Litteratur- och källförteckning	34

I. Problemformulering

Inledning

Vem bestämmer vad historia är? Det är en frågeställning vi troligtvis aldrig kommer att få svar på. Personligen anser jag att historia är vad majoriteten av folket tror att den är. Det är bland annat den bild som visas i media, på våra museer och i våra skolböcker. Idén till valet av detta ämne uppkom då jag gjorde en mindre undersökning om autenticiteten bland de som ideellt ansluter sig till de levande museibyarna belägna över hela Norden. Det slog mig att besökarna förväntar sig att det vi visar upp är sanning. Jag har själv varit aktiv vid sådana evenemang i många år men det är först under de senaste två åren som jag insett vilken oerhörd skada vi egentligen gör. Att vi förstärker allmänhetens i många fall snedvridna uppfattning av historien genom att ge dem vad de förväntar sig. Det finns personer inom den levande museiverksamheten som aktivt försöker vara så autentiska som möjligt, men i dagsläget är de tyvärr en minoritet. Det finns även otaliga hundra som inte kan eller vill se detta problem utan utför denna aktivitet helt enkelt för att ha roligt. Det är väl egentligen inget fel i det så länge det görs utan okritiska åskådare. Vi försöker hela tiden få bort de gamla klichéerna från 1800-talet men tänker inte på vilka klichéer vi själva kommer vara upphov till. Genom att turisten tror på allt som visas kommer ett enormt ansvar för de som är aktiva inom levande museiverksamheter. Ett ansvar och en makt som för arkeologin kan liknas med den media har i dag. De barn som kommer till den här typen av byar är ännu mindre kritiska än vuxna. För dem är allt som visas upp sanning, och de kan mycket väl komma hem med bilden att vikingar röker som borstbindare och har skor som liknar Dr Martens-kängor.

Det är i samband med detta som vårt första arkeologiska problem dyker upp, nämligen: Hur kan arkeologin nå ut till skolelever med korrekt information?

Personligen anser jag att vi borde fokusera på hur den information vi redan har skulle kunna göras mer lättfattlig och lättillgänglig för skolelever. Och inte låsa sig så mycket i hur man kan göra det mer intressant, då det bara spär på den felaktiga schablonbilden ytterligare.

Så hur kan man göra en text mer intressant och läsarvänlig utan att innebörden av innehållet blir ändrat eller går förlorat?

Detta problem ser vi inte minst i skolböckerna. Istället för att bara visa fram den delen vi verkligen är säkra på spekuleras det vilt i många skolböcker. De luckor som finns i våra kunskaper fylls igen med antaganden som gärna är av det lite mer intresseväckande slaget. För om man inte väcker elevernas uppmärksamhet så lär de sig ingenting. Och om man bara har svart på vitt på att eleverna har lärt sig någonting så spelar det ingen roll om det som de lär sig är rätt eller fel. Eller?

Det skulle vara okej att använda sig av en del fantasifulla teorier om man bara låter det klart framgå att det inte är en definitiv sanning. Men tyvärr är sådana formuleringar oftast ganska luddiga och nämns i förbifarten. Antagandet stärks dessutom ofta av en färgglad illustration som är lättare att lägga på minnet än själva texten.

Så vad ligger till grund för att en sneduppfattning av historia skall föras vidare? Som till exempel uppfattningen att vikingen hade horn på hjälmen, vilken nu är över ettthundra år gammal. Den här typen av felaktigheter var tack och lov inte med i någon

av de läroböcker jag hade i skolan, men barnen matas hela tiden med exempelvis stereotypa vikingar i reklamsammanhang, sagoböcker, hollywoodfilmer och liknande. Då måste skolan ta sitt ansvar och vara en tydlig motpol som avlivar liknande myter, som den om den grymme stenåldersmannen som äter rått kött och lullar runt i skogen med ett höftskynke.

Den första typen av informationsutbyte innan skrivkonsten, måste ha varit muntlig. Information kunde då lätt förvanskas eller ändras. Den första fasta informationskällan vi haft tillgång till i historien är litteratur. Därför skall jag försöka hålla mig inom det, då den är en stabil grund där informationen inte ändras. I det här fallet gäller det då främst skolböcker.

Jag har valt att titta närmare på den mest stabila informationskällan som en människa i vår tids Sverige troligen kommer i kontakt med under sin uppväxt, nämligen: skolan. Innan dess är det information av skiftande kvalitet som når barnen. Först i skolan får alla samma chans att lära sig.

Syfte och frågeställning

Den frågeställning jag i detta arbete tänker utgå ifrån är:

- Vilken uppfattning om förhistoria har en mellanstadieelev och hur är den kopplad till elevens läromedel?

Denna fråga delas i sin tur i tre underfrågor, med vilka jag avser komma närmare ett svar till huvudfrågan:

- Hur ser elevens uppfattning om förhistoria ut?
- Hur ser lågstadielevernas skollitteratur om förhistoria ut rent innehållsmässigt?
- Vilka paralleller kan man dra mellan elevens uppfattning och elevens skollitteratur?

Syftet med detta arbete är att undersöka den rådande situationen när det gäller hur mellanstadielever ser på förhistorien och vilka källor dessa omedvetet väljer att bygga sin uppfattning på. Jag vill gärna veta om det intryck som mellanstadielever har när det gäller förhistoria är så bristfälligt och ytligt som jag befår.

Den frågeställning jag har valt är en liten del i ett relativt omfattande problem som kan benämnas som en typ av omedvetet misstolkad uppfattning av förhistoria. Jag arbetar efter tesen: historia är inte den sanning som gömmer sig i våra arkiv och textmaterial, utan den uppfattning som allmänheten tror är den rätta.

Bakgrund och forskningshistorik

För närvarande är det tionde året som jag deltagit i vikinga- och medeltidsinspirerade evenemang. Jag började med "vikingaliv" vid den låga åldern av tolv år och har deltagit och arbetat både ideellt och för lön i flera museibygar och historiska evenemang. Med vikingaliv menar jag att bära vikingainspirerad klädsel och med hjälp av ytterligare rekvisita försöka leva som de gjorde på vikingatiden. Det finns flera uppbyggda forntidsbygar i Norden som man kan göra detta på. Dessa bygar fungerar som en typ av levande museum. Det är vanligt att skolor besöker sådana

museer med sina klasser så att barnen ska få lära sig med alla sina sinnen. Det kan vara ett bra komplement till skolboken, eftersom eleven kan sätta sig in i den främmande miljön och visualisera hur det kan ha varit att leva i den.

Jag har blivit skolad till svartsmide, det vill säga järn- och stålsmide, på plastiskt vis. Det vill säga att arbeta i metallen efter att den uppvärmts till en trögflytande form. Därefter har jag utbildat mig till arkeolog.

Jag har tillverkat flera olika uppsättningar av utrustning passande för det tidsperspektiv den var avsedd att användas i. Jag har blivit kontaktad av flera skolor som har velat att jag ska komma dit och lära deras barn mer om förhistoria. Allt detta har gjort att jag fått en viss insikt och förkunskaper i vad det innebär att visa upp historia för barn och det ansvar som följer. Jag menar nämligen att det är viktigt att visa det förflutna aktivt, men att det med detta kommer ett stort ansvar, eftersom att människor som inte har en tränad objektivitet i regel tror på precis vad som helst som visas upp. Min B-uppsats inom förhistoria handlade om vikingatida klädsel i jämförelse med de vikingadräkter som används inom museiverksamhet och liknande. (Rasmusson 2004:)

Resultatet visade sig vara entydigt, det var få dräkter som var baserade på fynd. Denna B-uppsats tillsammans med en mindre undersökning inom samma område ligger till grund för att jag bestämde mig för att skriva om hur vår förhistoria visas fram i våra skolor och hur eleverna ser på den.

Intresset av att återskapa en bild av det förflutna har sedan lång tid funnits hos människan. Det är först den senaste tiden som vi har börjat försöka visa det förflutna som det verkligen har varit eller så nära det nu går. Stora delar av denna felaktiga bild av vår historia uppstod under 1800-talets försköningstid. Som jag ser det brottas vi fortfarande med ekot från dessa snedvridna uppfattningar som bildades över 100 år sedan.

De första regelrätta levande museerna uppstod någon gång på 1960-talet, däribland startades försökscentret i Lejre. Lejre är en av de mest omtalade och framgångsrika museibyarna i Nordeuropa, och har sedan den grundades 1964 varit upphov till flera betydande tillskott inom den arkeologiska världen, (Steenstrup 2000:13f).

Ett av dem är deras dräktindelningssystem där de delat in rekonstruktioner av dräkter i olika stadier av autenticitet. Lejre är ett bevis på att det går att visa historia på ett sätt som både är korrekt och intressant. Kunskaperna härifrån borde gå att applicera på den litteratur som används i skolorna i dag.

Flera av museibyarna var från början menade som försöksplatser där man som arkeolog kunde testa teorier eller engagera sig i experimentell verksamhet. Men vad som är viktigare är att barn kunde få tillfälle att lära sig saker om historia på ett roligt och aktivt vis. Men rätt fort började historieintresserade personer dyka upp på dessa platser. Fler och fler människor anslöt sig till denna växande skara, vilket med tiden skapade en typ av alternativ livsstil. Att leva i en historisk vardag och att tillverka de korrekta föremålen är grundläggande för denna livsstil. Men sen kom problemen som med allt annat. Först och främst började turismen i större skala haka på denna nya form för museiverksamhet. Man har nu fått en publik som man kan dels tjäna pengar på och dels visa upp sig för.

Felaktig information och otidsenliga föremål blir allt fler eftersom de sprids mellan deltagarna som använder varandra som historisk referens. Barn som besöker den här typen av evenemang tror ofta blint på det som visas. Att merparten av dräkterna inte har någon som helst historisk anknytning är ingenting som barn i

allmänhet märker. I vår iver att levandegöra vår historia riskerar vi att ta död på det som är sant.

Levande rollspel har även haft en bidragande del till desinformation inom skapandet av historiska kläder och föremål. Jag har själv sysslat en del med rollspel i mina yngre år och det är oftast ganska unga människor som sysslar med detta. Jag själv var bara tolv år när jag var på mitt första levande rollspel. Dessa nybörjarrollspel brukar vara föga autentiska och deltagarna har ofta bristfälliga kunskaper inom dräkthistoria och har många gånger heller inget intresse av att det ska vara korrekt. Jag med flera berättade självklart om upplevelsen på min skola och visade fotografier. Jag själv har alltså varit med och spätt på en felaktig bild av det förflutna. Många av de jag träffar i museibyar har tidigare sysslat med levande rollspel och tagit med sig delar av sin utrustning och sina värderingar därifrån. Jag tror att barn kan ta intryck från sådana här saker lika mycket som de gör av skolböcker och dylikt. Kanske ännu mer.

Den största faktakällan innan Internet och teve var böcker. Nästan vilken teori som helst går att styrka om man använder den information som finns att hitta på Internet eller i media. På senare tid har dessa nya informationskällor blivit mer och mer populära. TV-program som Time Team (England) eller Riket (Sverige) är det nya sättet att få folket intresserat av sin historia och arkeologi.

En stor förmedlare av historia är skolan. Det vi inte ska glömma är att skolan inte bara påverkar dagens barn, utan även deras framtida barn och kommande generationer. Skolorna i dag har kommit en lång bit i utvecklingen från biblisk skapelselära, men en lärare är vanligtvis inte arkeolog eller historiker. Det är inte lätt för en lärare att hålla sig uppdaterad om det senaste inom arkeologi och historia och även om en lärare skulle lyckas med detta är det inte säkert att han eller hon har den objektivitet som krävs för att veta vad som är relevant att lära ut. Speciellt när de måste följa läroböcker som kanske inte alltid stämmer eller är föråldrade. Om schablonbilderna aktivt skall kunna bekämpas måste första steget tas här.

Få avhandlingar är skrivna i detta ämne och de är svåra att hitta. Det är publikationer som:

- Ewa Bergdahl Bulukins bok *Stenåldersliv, en undersökning av grundskoleelevers uppfattning om förhistorien*: 1985.
- Bodil Peterssons verk *Föreställningar om det förflutna, arkeologi och rekonstruktion*: 2003.
- Johan Arvidsons C/D uppsats *Uppsatsen om ingenting, gymnasieskolans förmedling av den svenska historien*: 1996.
- Sophie Flensburgs C/D uppsats *Tjodhild och Erik Enöga, en undersökning av hur vikingatidens män och kvinnor presenteras i skolornas historieböcker 1950-2000*: 2002.
- Helena Nilssons C uppsats *Barnens forntid, om några fjärdeklassares funderingar kring den arkeologiska kunskapen*: 1996.
- Elisabeth Näsströms C/D uppsats *Stenåldersvildar och modiga vikingar, en studie av arkeologi i den svenska grundskolan*: 1997.

Material

Det material jag kommer att ha till mitt förfogande under denna undersökning är skolelevernas svar och deras skolböcker. En stor del av mina referenser kommer att vara i form av enkäter och liknande. Det är inte bara litteraturen jag vill se på men hur personen som använder sig av den uppfattar den.

Del II i denna uppsats grundas på sex böcker eller häften:

Den första boken är en lärobok för lågstadiet som behandlar förhistoria. Jag har försökt att få tag på den lärobok som majoriteten av alla mellanstadieskolor i Malmö kommun använder. Denna bok används av Sofielundsskolan.

PULS, Historia, forntiden, grundbok av Göran Körner: (2004).

Den andra boken använder både Klågerupsskolan och Sofielundsskolan som en bikälla till information.

VIVA, Viktigt att veta av Barbro Malm Lindell och Gunvor Petersson: (1987).

Bok nummer tre, fyra, fem och sex är fyra häften som ingår i samma serie. Jägarstenålder till järnålder. Dessa häften används av Klågerupsskolan.

FAKTUM: Jägarstenålder, Bondestenålder, Bronsålder och Järnålder alla av Bodil Norder: (1999).

I **Del III** av denna uppsats använder jag mig av enkäter. De är riktade till två klasser i mellanstadiet, eftersom de redan har haft undervisning i förhistoria under sin lågstadietid. Orsaken till varför jag valde att inte fokusera på elever som haft undervisningen alldeles nyss är för att försäkra mig om att kunskaperna inte bara är ett resultat av korttidsinläring, utan att de faktiskt har följt med eleverna under en längre tid. Eleverna som jag har besökt går i årskurs fem på Klågerupsskolan i Klågerup och årskurs fyra på Sofielundsskolan i Malmö.

I **Del IV** sammanställs resultaten av de tre föregående för att sedan kunna bearbetas. Utifrån de slutsatser jag dragit kommer jag att se om det finns brister i undervisningen eller inte och om det finns någon koppling mellan litteraturen och elevernas syn på förhistoria.

Metoder

Som man kan se i innehållsförteckningen är uppsatsen indelad i fyra avsnitt.

Del I är uppbyggd av avsnitten: Inledning, Syfte, Frågeställning, Bakgrund, Material, Metoder, Avgränsning och Källkritik.

Del II är det avsnitt av denna uppsats där själva analysen kommer igång. Detta avsnitt består av sex delar, vilka utgörs av sex olika böcker. Dessa böcker kommer

tillsammans med de intervjuer och enkäter som presenteras i tredje delen att utgöra grunden i utredningen. Jag kommer att granska litteraturen kritiskt angående hur förhistorien framvisas, pedagogiskt, textmässigt och bildmässigt. Det är ett stort ansvar att välja vilka delar av historien som ska visas fram och vilka som inte ska omnämnas. Jag kommer att titta på bokmaterialet med detta i tankarna.

Del III är uteslutande uppbyggd av enkäter och intervjuer. Här är det meningen att jag skall komma närmare vad skolelever i de skolor jag valt tror på när det gäller förhistoria. Detta avsnitt delas in i två delar.

Den första delen är enkäter riktade till en klass i årskurs fyra som därför redan haft undervisning i förhistoria. Jag valde Sofielundsskolan i Malmö då det dels är en stadsskola och att de använder sig av *PULS Historia, forntiden, grundbok* som huvudbok. De använder sig dessutom av *VIVA viktigt att veta*.

Den andra delen riktar sig till en femteklass utanför stadsmiljö. Jag valde Klågerupsskolan för att den inte använder sig av en tilldelad lärobok utan flera stycken, där ibland häften. Klågerupsskolan är den enda skolan i Klågerup.

Meningen med dessa intervjuer och enkäter är att jag kan undersöka hur eleverna uppfattar de olika materialen och se hur deras uppfattning av det förflutna ter sig i jämförelse med litteraturen.

Del IV är den del av uppsatsen där jag med hjälp av informationen från föregående delar framställer en sammanfattning. Utifrån denna kommer jag att kunna se dels om eleverna har en god kunskap om förhistorien och dels hur deras kunskaper påverkas av den litteratur som skolan använder.

Som metod använder jag främst intervjuer i enkätform. Jag utgår från en kvalitativ metod. Metoden ger inte en övergripande bild, men en möjlighet till en djupare analys av de uppgifter som framkommer, än om jag hade använt mig av en kvantitativ metod och därmed ett större perspektiv.

Utöver detta använder jag mig av en jämförande studiemetod för att förstärka och förankra de övriga metoderna.

Avgränsning

Avgränsning är en viktig del av arbetet för att innehållet skall bli greppbart. Efter noga övervägande bestämde jag mig för att inrikta arbetet främst på litteraturen inom frågan om vad förhistoria är för elever i mellanstadiet. Det ser ut som att arkeologi inom media och museiverksamhet har sin grund i just litteraturen. Att de inte kunnat existera utan litteraturen som grund. De resterande materialen kan enligt min uppfattning därför inte analyseras utan att litteraturen analyseras först. Därav avgränsningen till främst litteratur i detta skede. Då jag vill se på skolelevers syn på förhistoria och deras skollitteratur blir det en naturlig avgränsning till grundskolan. Jag valde en skola inom stadsmiljö och en utanför stadsmiljö. Detta blev Sofielundsskolan i Malmö och Klågerupsskolan. Orsaken varför jag bara valde två skolor är för att det inte funnits utrymme att besöka så många skolor som det skulle behövas för att ge en välgrundad statistik och att jag personligen anser att det är tillräckligt för denna undersökning. De två skolorna jag valt arbetar på olika sätt och

de har olika läromedel. De kan därför tillsammans ge en bredare bild än de skulle kunnat göra var för sig.

Uppsatsen skrivs till en kurs grundad på arkeologi inom förhistoria, vilket gör att det faller sig naturligt att även avgränsa arbetet till just inom detta.

De konkreta avgränsningarna jag valt är inom:

- Läromedel
- Målgruppen mellanstadiet
- Malmö och Klågerup
- Förhistoria

Källkritik

Den tyngsta kritiken måste ligga på mina egna axlar. Hur jag personligen ser de källor som används är något som jag kommer att vara tvungen att tygla för att kunna skriva en opartisk uppsats. I övrigt är källkritiken mycket viktig för denna uppsats då den delvis är baserad på källor som påverkas av personliga uppfattningar.

En viktig faktor är hur jag valt att behandla skolelevernas enkätsvar. Jag har bett läraren att i likhet med mig inte hjälpa eleverna att besvara frågorna i annan avsikt än att klargöra vad själva frågan innebär. Detta för att eleverna inte ska påverkas och att deras svar ska komma från dem själva. Jag har även klargjort för barnen att det inte finns några svar som är rätt eller fel, för att deras svar inte ska färgas av vad de tror att jag vill att de ska svara.

Jag har bestämt mig för att inte jämföra de två skolornas resultat med varandra i slutresultatet. Detta beror på att urvalet ändå inte är representativt och att skolorna har olika sociala förutsättningar, skolböcker, undervisningsmetoder och dylikt. Därmed blir svaren inkompatibla, eftersom eleverna kan ha andra kunskaper som inte går att mäta med hjälp av en enkät. Orsaken varför jag valt att inte göra ett mer omfattande kunskapstest är att den tid som skolorna har kunnat avsätta för mitt besök är begränsat.

Böckerna som jag använder i del två av denna uppsats är valda utifrån vilka läromedel eleverna använder. Det är först den bok jag nämnt tidigare som heter *PULS förhistoria*. Jag gjorde en undersökning på de knappt 60 grundskolor som finns i Malmö. Jag försökte få kontakt med historielärarna för dessa skolor för att få reda på vilken historiebok som används i lågstadiet vid undervisning i förhistoria. Det visade sig vara mycket svårt att komma i kontakt med historielärarna, så jag har bara fått fjorton svar och sju av dem gäller boken *PULS förhistoria*. Det underlag jag använder mig av är därför inte representativt för de 60 skolorna, utan endast för de fjorton från vilka jag erhållit ett svar.

En av de övriga är boken *VIVA Viktigt att veta*. Denna bok används som en sidolitteratur av både Sofielundsskolan och Klågerupsskolan. Klågerupsskolan har jag valt för att de dels använder denna bok och att den är den enda skolan i Klågerup. Klågerup ligger någon mil utanför Malmö. Klågerupsskolan har ingen fast litteratur utan bygger upp historielektionerna med hjälp av flera böcker och häften. De jag kommer att analysera i denna uppsats är dock de verk som de använder sig mest av. Det är inte meningen med denna uppsats att jag skall kunna få fram något generellt resultat för alla skolor i Skåne eller för den delen Sverige. Jag har valt två skolor och resultatet kommer vara ett resultat från de två skolorna och den miljö de befinner sig i. Jag kommer alltså att använda mig av en jämförande metod utifrån fallstudier. Ett

problem jag har med denna uppsats är att den är baserad till viss del på enkäter. Här kommer jag att behöva vara självkritisk för att inte välja bort eller förvräda informationen. Jag kommer även behöva vara uppmärksam på vilken trovärdighet den information har som jag får från intervjupersonerna bland annat eftersom jag arbetar ut ifrån en kvalitativ metod. Jag kommer att försöka att ta hänsyn till vilket syfte olika texter är skrivna och hur längesedan de skrevs. Jag har tidigare nämnt att jag kommer att analysera böckerna i del II genom att se på deras bilder och innehåll genom ett lite annorlunda perspektiv. Jag kommer att se på dem med mitt eget samvete i samråd med min erfarenhet. Hur skulle andra kunna se på boken och hur uppfattar de informationen både i texten och hur den är presenterad i bilder och layout? Detta är den stora fallluckan i denna uppsats. Att en viss del av uppsatsen är baserad på *en* människas uppfattning gör att resultatet kommer variera från läsare till läsare, eftersom de har sina egna uppfattningar. Då jag skriver denna uppsats tampas jag själv med effekten av det jag granskar, hur visar *jag* fram mitt material? Jag måste ta hänsyn till att resultatet påverkas av de val jag kommer att göra, vad jag väljer att framhålla och vad jag väljer att inte kommentera.

Lärarna på Sofielundskolan och Klågerupsskolan använder sig av litteraturen som ett skriftligt komplement till den muntliga undervisningen. Ingen av skolorna hade en hel klassuppsättning av böckerna, utan endast några exemplar som eleverna fick dela på. Därför läser lärarna in texten i förväg för att kunna förmedla den och diskutera med eleverna. Lärarna hämtar även ytterligare boktitlar och information från skolbiblioteken inför varje avsnitt. Sofielundsskolan integrerar historietemat i olika ämnen, som till exempel bild och slöjd. Detta innebär att eleverna exempelvis får teckna vikingar parallellt med att de lär sig om vikingatiden på historiektionerna. Klågerupsskolan har ett system där de använder sig av tematerminer. Det betyder att alla ämnen påverkas av temat. Om det är ett historiskt tema präglas även exempelvis matematiklektionerna av det, med räkneexempel som är inspirerade av tidsåldern.

PULS, Historia, forntiden, grundbok (2004) av Göran Körner är faktagranskad av Göran Burenhult som är professor i arkeologi på Högskolan på Gotland, avdelningen för arkeologi och osteologi. Författaren Göran Körner har skrivit flera böcker med anknytning till historia och arkeologi, med tyngdpunkt på läromedel.

VIVA, Viktigt att veta (1987) av Barbro Malm Lindell och Gunvor Petersson är faktagranskad av intendent Lars G. Holmblad vid Statens historiska museum i Stockholm. Lars G. Holmblad har både faktagranskat och själv skrivit flera böcker inom historia och arkeologi. En del av dessa böcker riktar sig till vuxna och en del till yngre läsare. Barbro Malm Lindell och Gunvor Petersson har båda skrivit flera böcker som riktar sig mot barn, främst med inriktning på läromedel.

När det gäller *FAKTUM: Jägarstenålder, Bondestenålder, Bronsålder och Järnålder* (1999) av Bodil Norder så har författaren skrivit flera andra texter som handlar om arkeologi, men uppgifter om hennes eventuella titel saknas. De här häftena saknar uppgift om faktagranskare. Jag kontaktade förlaget för att undersöka detta, men häftena har utgått ur deras sortiment och därför saknar de uppgifter på vem som står bakom granskningen av fakta. De hänvisade till originalförfattaren. Kontaktuppgifter på författaren har jag dock inte kunnat få fram.

II. Analys av läromedel

Inledning

I detta stycke kommer jag att analysera sex böcker. Dessa är valda efter vilka böcker skolklasserna har, som jag i del tre av uppsatsen gör en enkät med. Bok ett används av Sofielundsskolan och böckerna tre till sex används av Klågerupsskolan. Bok två använder båda skolorna.

1. *PULS, Historia, forntiden, grundbok* av Göran Körner.
2. *VIVA, Viktigt att veta* av Barbro Malm Lindell och Gunvor Petersson.
3. *FAKTUM, Jägarstenålder* av Bodil Norder.
4. *FAKTUM, Bondestenålder* av Bodil Norder.
5. *FAKTUM, Bronsålder* av Bodil Norder.
6. *FAKTUM, Järnålder* av Bodil Norder.

Bok I: PULS Historia, forntiden

Denna bok används av Sofielundsskolan.

Boken *PULS Historia forntiden* är anpassad som läromedel inom årskurs 1-3. Boken är skriven av Göran Körner. Den är faktagranskad av professor Göran Burenhult. Illustrationerna är gjorda av Thor Morisse.

Boken är uppdelad i fyra delar: Inledning, stenåldern, bronsåldern och järnåldern. Redan här kan man säga en positiv sak och det är att man inte delat in vikingatiden i en separat tidsålder.

Boken är delvis uppbyggd genom pedagogiska sagor om fiktiva personer. Vissa av sagorna är inte alls informativa, utan påminner mer om en läsövning i en svenskbok. Sagorna förlitar sig på spekulativa uppgifter. Ett exempel är berättelsen ”Pojken som kunde räkna med svärd” på sidan 36. Här framgår det att hövdingen i byn äger 24 glänsande svärd av brons. Med tanke på hur många bronssvärd som återfunnits från den här tiden allt som allt och vilket värde ett sådant svärd borde ha haft är denna siffra som gripen ur luften. Här övergår pedagogiken från läsövning till matematikövning och den enda information som egentligen framkommer är att tre gånger åtta blir 24, samt att det är fullt logiskt att hänga sina 24 åtråvärda bronssvärd på utsidan av huset. En del av sagorna bär dock spår av sanning och underbyggda fakta. Dessvärre inte merparten.

Texten är generellt väldigt pedagogisk upplagd och är lättläst. Det känns som att denna bok är avsedd att endast vara ett stöd. Lärarna måste fylla i en hel del luckor på egen hand och vad jag kan se finns det inget ”extra nummer” för dem att läsa. Frågan här är; hur får läraren rätt information?

I övrigt har jag svårt att se varför den här boken används som läromedel. Den innehåller många av de tidigare nämnda "sagorna" som inte bidrar med någon relevant information.

Bilderna är ganska informativa men det finns bilder som jag starkt måste opponera mig emot. Eftersom boken riktar sig till barn som kan vara så lite som sex år gamla, upplever jag det som olämpligt att fyra av fotografierna föreställer förtorkade lik med tomma ögonhålor och förvridna ansiktsuttryck.

Tre av bilderna kommer inte ens från fynd som gjorts i Norden, så då kan man undra vilken relevans de har i en bok som i huvudsak inriktar sig på Norden.

(Figur:2)

Return of the zombies? Denna högst ocharmiga bild av Ismannen Ötzi finns att finna på sidan 26 i PULS Historia forntiden, en bok som troligen lämnar mången lågstadielämnare sömnlös på nätterna.

Bildredaktör: Inger Haak

På sidan sju finns det en tidslinje, som är av europeiskt snitt. På den här börjar stenåldern ungefär samtidigt som det antyds att istiden upphörde 12 000 f Kr. Den är uppdelad i fält med skarpa kontraster mellan tidsåldrarna. Skiftet mellan tidsåldrarna borde vid den här tiden vara relativt flytande.

Stenåldern. Detta stycke inleds med ett uppslag med kortare faktatexter, med föremål från stenåldern. Dessa är bra, särskilt ett fotografi som illustrerar hur man använde en malsten.

Nästa uppslag igen finns en teckning där de pälsklädda människorna har renhorn på huvudet, vilket jag tycker att man borde ha utelämnat. Följande text finns att läsa:

"Vargen jagade renar. Därför dödade männen vargar så fort de kunde. Men ibland bar männen vargungar med sig hem till lägret. De fick växa upp bland människorna och blev tama. Bara de klokaste och lydigaste fick para sig för att få valpar. Till slut hade man fått fram en sorts varghund. Den hjälpte människorna att spåra och jaga vilda djur." (Körner 2004:11f)

Dessa få textrader går inte att belägga med fakta och det är precis den här typen av antaganden som skapar oåterkalleliga vedertagna sanningar. I texten framgår att männen skötte dödandet och underförstått cementerar man att kvinnorna inte var involverade i jaktsammanhang. Resten av texten är ren spekulation, som antyder att människan vid den här tiden haft hum om hur det funkar med genetiskt urval och uppfödning, vilket vi inte kan belägga.

På nästa uppslag hittar vi en saga om en flicka och en varg. Texten börjar med följande mening: "Ingen vet riktigt hur vargen blev tam."

Denna mening avslöjar att man inte vet hur det gick till och här borde berättelsen egentligen ha slutat. Men istället har man fabulerat ihop en trovärdig historia trots att man just klargjort att man ingenting vet, vilket sänker historiens trovärdighet. Fast för att skriva ett arkeologiskt korrekt verk måste meningen stå med.

Därefter följer en berättelse om Anja och hennes varghund, där det står "Nu följde Anja med männen på jakt. Det var ovanligt. Kvinnor och barn brukade inte vara med." (Körner 2004:13)

Här ser vi återigen ett antagande som baseras på senare tiders värderingar för att fylla i luckor där vi saknar information. I dag är det inget konstigt med kvinnor som jagar. Förr var det i en del kulturer ytterst ovanligt. Det verkar som författaren med denna logik drar slutsatsen att ju längre tillbaka i tiden man går desto mer otänkbart måste det ha varit. Man får aldrig glömma att vårt samhälle till stor del bygger på värderingar som stenåldersmänniskan inte ens hade hört talas om.

Nästa uppslag, sidorna 14-15, handlar om värmetiden (mesolitikum). Här påstår författaren att människor under denna tid kunde gå nakna under sommaren. Visst kunde de det om de ville men på två av de kommande bilderna **är** de nakna.

Det finns en illustration som föreställer en älgjakt, i bästa Barna Hedenhös-stil. Tre män ses i full färd med att fälla en älg. Eller försöker i alla fall, den ena mannen ligger på marken under älgen och den andre stängas av den. Den tredje står i förgrunden och siktar på den med sin pilbåge. Detta hade väl varit en bra bild att ha med i en lärobok om då de tre männen inte varit klädda enligt de karaktäristiska 1800-tals synsätten på stenåldersmänniskan. Klädda i pälsskinn fäst runt midjan med ett rep och skor med lindor, inget annat. Har inte Burenhult som faktagranskare fått se illustrationerna och bilderna som skulle in i boken?

Den sista bilden på uppslaget är av en man som stångar fisk i ett grunt vattendrag. Även denna man är klädd i det karaktäristiska höftskynket. Det känns som att illustratören försöker varva fakta med ironi och humor. Detta fungerar bra... på vuxna. Barn däremot kan inte avgöra riktigt vilken del av bilden som är fakta och vilken som är humor.

Texten berättar om nya växter och djur under värmetiden och hur naturen var barnens skola. I stycket med titeln: *Gott om mat – och myggor*, gör författaren ett uttalande om att människan kletade in sig i lera för att slippa myggorna. Detta ser jag inga belägg för. Sidorna 16 och 17 domineras av en bild på en bosättning, denna har jag inga invändningar emot. Texten på detta uppslag handlar om neolitiseringsen, men den som begrepp nämns inte. Det talas istället om bönder och de första byarna. Sidan 18 inleds med överskriften: Solen blir en gud. Här förklaras hur klimatet blir kallare och att tvister börjar uppstå. I stycket under berättas hur solen dyrkades och hur gåvor offrades till dens ära. Författaren nämner även hur människor kunde bli offrade åt solen. Det känns underligt när någon framvisar en teori i en definitiv framtoning.

När Alu och Kiri rövades bort är ännu en berättelse som är menad att förtydliga. Så här lyder inledningen: "Det kunde bli krig mellan byarna. Men vi vet inte vad som hände i dessa krig." I berättelsen nämns det inget om något krig! Alu och Kiri blir bortrövade av grannbyn och nästan offrade till solen. Det är dessutom en anmärkningsvärd bedrift av de båda barnen att de överlever en natt fastbundna till en klippvägg i minusgrader med snö liggande över dem. Berättelsen är inte det minsta informativ när det gäller att förmedla fakta. Det är en ren skönlitterär berättelse.

Nu är vi framme vid sidan 22. På detta uppslag visas det upp museiföremål. Det handlar om Emma och Johan som besöker ett museum. Uppslaget är upplagt i stil med en monter där föremålen ligger i med informationslappar vid varje fynd. Det är en pilspets, en benkam, keramikskärvor, ett älhuvud av sten och tre grönstensyxor.

Föremålen de har valt är väldigt speciella och flera av dem är inte direkt några bruksföremål. Generellt är detta ett vanligt problem, att man väljer föremål som är intressanta och kanske inte nödvändigtvis de som på bästa sätt skulle representera tidsåldern.

På sidorna 24 och 25 gör författaren ett jättehopp. Han beskriver nu Lascaux grotterna i Frankrike. Detta är i ett kapitel kallat: Ute i världen på stenåldern. Kapitlet sträcker sig över sex sidor och behandlar dessutom Ötzi från alperna och Stonehenge. Min invändning är att man lägger ner för mycket plats på dessa områden för att vara en bok som utger sig för att handla till största delen om Norden.

Nu är det bronsålder. Även detta kapitel inleds med ett faktauppslag. En prålig yxa av brons och ett svärd visas fram. Bredvid ligger en glasögonfibula. Det står skrivet om och visas en del hållristningar och samma sak med bronslurar. Men så visas det fram en vävstol med ett stycke taskigt vävt tyg som en bronsåldersmänniska inte skulle drömma om att använda till en matta ens. Till bilden förklaras att det var på bronsåldern som tyget kom. Lustigt, författaren har precis visat fram ismannen Ötzi med en typ av mantel på sig. Manteln är knuten av växtfiber så att de bildar ett grovt tyg. Även i arkeologisk litteratur hittar jag källor på att det fanns tyg under stenåldern. (Anderson 1998:32)

På nästa sida förklaras bronssets resa genom handel, hur en hövding kunde köpa bronssaker för att förgylla sin status. Så går författaren igenom gjutningsprocessen. Det är inget fel på informationen i texten men bilden bredvid är en smula suspekt. Två små barn står en halv meter ifrån två vuxna som är i färd med att gjuta. Bronsgjutning är väldigt farligt, jag tror inte att bronsåldersgjutaren släppte in barn i gjuteriet. De tänker i alla fall på säkerheten; den ena mannen håller en form och den andra håller i det flytande bronset, båda med vars en jättetång av järn. Lite före sin tid kanske?

På nästa uppslag försöker författaren förklara bronsåldersmänniskans vardag. Det går bra i början men så kommer det plötsligt två rubriker: "Vad gjorde männen på gården?" Och "Vad gjorde kvinnorna?" Helt i kontrast slänger författaren in förutfattade meningar om könsroller. Detta kan dock mycket väl stämma men har barn tillräckligt med kritiskt tänkande för att kunna gallra i sådant? Det tror inte jag. Till författarens försvar innehåller boken en väldigt mångfald och man försöker verkligen ta med allt, med uttömmande detaljer.

Återigen kommer det en saga på sidan 42. Denna gång handlar det om en offering och den offerfest som följer. Även denna saga är fiktiv och full av teorier. Föremål från bronsåldern nämns visserligen men det är så långt som autenticiteten räcker.

Åter igen får vi följa med Emma och Johan på museum på följande uppslag. Det visas fram föremål enbart i brons. Ett svärd, en bältesplatta, en krage, en bronslur och en solvagn är spridda över uppslaget. Inget av något annat material. Bronset var långt ifrån dominerande under bronsåldern och detta tycker jag bör framgå i en skolbok.

I bronsålderns avsnitt av *Ute i världen på bronsåldern*, berättas det om skriftspråk i sumer, minotauren på Knossos och faraonernas Egypten. Jag kan känna att det är lite för mycket, när ungefär en fjärdedel av en bok som handlar om Norden inte handlar om Norden. Det är bra att sätta den nordiska utvecklingen i perspektiv genom att jämföra med omvärlden men det kan göras på betydligt diskretare vis.

Kapitlet om järnåldern börjar precis som de övriga med ett faktauppslag. Här visas det bilder på en hjälm och ett svärd båda från vendeltiden. Ett dryckeshorn av glas och en ritad bild av Thor i sin vagn. I en liten ruta förklaras skriftspråket i runor. I jämförelse med de två förra kapitlen är det om järnåldern aningen bättre. De olika detaljerna som järnets användningsområden och den vanliga människans företeelser är förklarade mer i detalj. Det står helt enkelt mer om de olika sakerna. Det berättas

mer om köpmän än om sjöfarande krigare. Det är bra att det inte skrivs så mycket om den sjöfarande vikingen som en rövare och slagskämpe. Även i det här kapitlet finns det en saga. Den handlar om en sjöfarande handelsman. Detta är den enda sagan i boken som jag tycker är bra. Den här gången är den relativt informativ och själva handlingen kan faktiskt ha hänt på riktigt. Det slutar med att handelsmannen som satte ut med tre skepp återvände med ett och utan sin frus bror. Handelsmannen hade med sig silvermynt hem som de gömde. Här knyts berättelsen ihop med början av boken då Emma och Johan hittar en silverskatt. Kanske kunde det vara samma mynt.

Avsnittet: *Hemma på gården*, är präglad av könsroller. Kvinnan står vid härden och lagar mat medan männen är i smedjan och liknande. Jag fördömer inte möjligheten att det kan vara så men det är skrivet i en definitiv framtoning. På nästa sida möts jag av en underlig syn. Är vi i medeltiden nu? Sidan domineras av en bild av ett slagfält. Utrustningen, soldaterna och slottet i bakgrunden är vad jag kan avgöra från runt 1200-talet. I texten är det fortfarande järnålder. Det står att det kunde bli krig bland olika släkter och gårdar. Krig är kanske att ta i, lite stridigheter kanske förekom men regelrätta krig är inte särskilt vanliga under järnåldern. Vi i Norden hade helt enkelt inte tekniken inne för att kunna föra krig i någon större skala förrän någon gång under vikingatiden. Nu förklaras det om gudar och religion under järnåldern. Det skrivs mest om Asar och Vaner, inte så mycket om tidigare övergångar.

Nästa stycke handlar om offer. Detta stycke pryds av ytterligare en bild på ett lik. I detta fallet ett mosslik från Grauballe i Danmark. Det står om gåvor till gudar och andar. Men det står även om gåvorna till en död hövding i form av hans hund eller häst.

Så skickas Emma och Johan åter igen på museum. På uppslaget visas pärlor av glas, en brosch, en yxa i järn, en kittel, ett silverbelagt dryckeshorn och en rekonstruktion av ett par skridskor. Jag tycker att det är bra att man inte bara visar fynd utan även rekonstruktioner av fynd. Barn kan ha svårt att föreställa sig hur föremålet kan ha sett ut, eftersom det många gånger inte är så mycket kvar av det.

Så avslutas boken med; *Ute i världen på järnåldern*. Det behandlar Perserna, Grekerna, Romarna och även Kina. Det berättas om den kinesiska muren och om kejsare Shi Huangdi. De kristnas förföljelse i Rom och Pompejis ödeläggelse.

Bok II: VIVA Viktigt att veta

Denna bok används i undervisningen på både Sofielundsskolan och Klågerupsskolan.

Läroboken *VIVA Viktigt att veta*, är en typisk OÄ-bok. Det här är en ganska gammal bok, från 1987. Det gör att en del detaljer inte är helt uppdaterade, men inte så mycket som man skulle kunna tro.

Det är inte en ren historiebok, utan en så kallad OÄ-bok. Det vill säga att den behandlar allt som innefattas inom orienteringsämnen, där ibland historia på 59 sidor. Boken är faktaspäckad och mycket komprimerad. Den riktar sig till lågstadielever.

Historiadelen är uppdelad i fyra underrubriker: Jägarstenåldern, Bondestenåldern, Bronsåldern och Järnåldern. Det börjar med en lätt introduktion till förhistoria. Sedan börjar kapitlet om jägarstenåldern. Längst upp på sidorna genom hela kapitlet om historia finns det en tidslinje. De olika tidsåldrarna är utmärkta med röd färg. En väldigt bra sak med denna tidslinje är att tidsåldrarna inte bara slutar utan att de flyter över i varandra. Delen om jägarstenåldern eller motsvarande, paleolitikum och mesolitikum, är åtta sidor långt.

Boken är informativ och har bra bildmaterial med förklarande bildtexter. Illustrationerna i boken är i huvudsak relevanta och inte enbart för utsmyckning. Bilderna kompletterar varandra på ett bra sätt.

Någonting som är mycket imponerande är att man har tagit sig tid att ordna fram informativa bilder. På sidan 79 finns till exempel en fotografi på en flintyx. Men istället för att bara visa själva flintyxan finns det även med ett träd som är fällt med yxan tillsammans med en bildtext som förklarar hur lång tid det kan ta att hugga träd med flintyx. Detta ger mer information om fyndet och hur man använde det i vardagen.

Även i denna bok finns bilder på mänskliga kvarlevor, men man har valt bilder som inte är lika obehagliga.

Efter varje tidsålder finns det ett kortare stycke om vad som händer ute i världen under den här tidsperioden. Detta ger en bra bild av hur vi i Norden egentligen låg till om man jämför med resten av världen. Men ibland saknar jag paralleller till den Nordiska historien. Ibland hade det räckt med att skriva ”Till skillnad från hur det var i Norden så...” för att klargöra att utvecklingen har sett annorlunda ut runtom i världen. En del av texten härifrån är heller inte särskilt relevant. Det finns en sida som handlar om utvecklingen på Kreta strax efter avsnittet om bronsåldern. I denna används en tredjedel av texten till att berätta om sagokungen Minos och hans Minotaurus. Detta känns kanske inte helt relevant i sammanhanget och det finns betydligt mer intressanta saker att säga om Grekland och Kreta än att man ska behöva använda detta begränsade utrymme för att spekulera om sagoväsen.

En annan sak som jag saknar i dessa avsnitt är en karta. Man kan inte förvänta sig att en lågstadielev ska veta var exempelvis Kreta ligger, eller för den delen floderna Eufkrat och Tigris. En karta skulle också kunna klargöra för eleverna hur det kan komma sig att man i andra delar av världen har kommit så långt i sin utveckling i förhållande till Norden genom att visa avstånden mellan platserna.

Generellt är det en bra bok som är ordentligt förankrad med fakta, för det mesta. Det finns inga fiktiva berättelser, men den är inte för den sakens skull tråkigare att läsa än PULS. Texten har många ingångar, som inbjuder till läsning och gör den lättläst.

Det finns dock delar av texten som är ganska spekulativ. I avsnittet som handlar om bondestenåldern finns det på sidan 88 en text som handlar om mat. Här står det att barnen själva letade efter gråsuggor och myrägg, som åts som godis. Det kan vara ganska svårt att bevisa det och då är det dumt att spekulera.

I avsnittet som handlar om stengravar (s. 90) presenteras en teori om hur man byggde en megalitgrav. Problemet är att man inte skriver att det är en teori, utan presenterar det som om det är så här man gjorde, punkt slut. Det här är ett vanligt problem i skolböcker, det är som om det fanns en skam i att skriva ”vi har egentligen ingen aning om hur det här har gått till.” Istället presenterar man en tänkbar teori och stänger dörren för övriga och framtida teorier.

När det gäller bondestenåldern är det flera detaljer som är riktigt bra och som bidrar till en nyanserad bild. En av dem är att det framgår att bronsgjutandet inte var en skandinavisk uppfinning, utan att man lärde sig det utifrån. (Gillis & Olausson 2004:132f)

En bra detalj är hur man har valt att knyta samman fakta. Först visar man en liten bild av Egtvedsflickans kläder. På nästa sida finns ett fotografi på en flicka i en bosättning som bär en rekonstruktion av Egtvedsflickans kläder. Detta är ett sätt att levandegöra henne utan att fabulera ihop en massa sagor om saker som hon kan tänkas ha hittat på under sin livstid.

Det man dock inte nämner någonstans är att bronzen inte var det dominerande arbetsmaterialet. Man visar bland annat en bronslur, en yxa, en kam, ett spänne, en rakkniv och en pincett av brons. Det är lätt att tro att nu är det brons som gäller och ingenting annat.

På ett av uppslagen har man tagit sig an att tolka hällristningar. Här vore det på sin plats att klargöra att vi inte vet vad de flesta av bilderna föreställer. Det står mycket riktigt att vissa bilder är svåra att förstå, men man verkar ändå inte ha några problem med att göra ett försök och klargör inte heller att detta inte är belagt med några fakta.

När vi kommer in på järnålder är det inledningsvis en förenklad och korrekt återgivning av järn och järnframställning.

Men direkt när vi kommer in på kelterna drar man redan i första raden paralleller till Asterix och hans tappra galler.

En grov generalisering finner vi på sidan 110: ”Det var kvinnornas uppgift att väva, sy kläder och göra klädesplagg av skinn”. I min mening vore det välkommet om framför allt skolböcker höll en könsneutral ton och inte lade in värderingar från vårt eget samhälle. Även om merparten av dagens män kanske inte gärna sitter och broderar på regniga kvällar finns det ingenting som säger att detta inte ansågs vara en riktig karlgöra under den aktuella tidsperioden.

Längre ner på samma sida kommer dock en mening som jag väntat länge på: ”Men trots att man nu kunde använda järn fanns stenredskap fortfarande kvar på sina håll.”

Den här typen av klargörande borde ha kommit redan under bronsåldersavsnittet. Istället för att bara visa upp en massa föremål i brons kunde man även ha visat hur de äldre formerna av verktyg har utvecklats.

Men redan på nästa sida tappar man det nyvunna förtroendet med texten: ”Det var ofta kvinnornas arbete att samla löv och gräs till djurens vinterfoder.” Eftersom vi inte vet bör man inte heller spekulera. Och om man ändå spekulerar, så får man som skribent inte tappa sin objektivitet. Det ska klart framgå att detta är en spekulering.

På samma sida finns en illustration på en järnåldersby. Denna är mycket korrekt och personen som ritade den verkar ha haft full koll på hur en större by var uppbyggd. (Gillis & Olausson 2004:143f)

När det gäller romartiden skulle jag gärna vilja se mer paralleller mellan romarnas påverkan och den nordiska järnåldern. Men här har man valt att sikta in sig på den europeiska utvecklingen och inte alls hur denna successivt påverkade livet i Norden.

Sedan kommer vi till folkvandringstiden (s114) Den beskrivs bokstavligen talat som en ond tid med krig, överfall och plundring. När man läser det känns det som om det var ett rent under att några människor överlevde över huvud taget. Tre fjärdedelar av texten skildrar detta anarkistiska kaos.

Det står att man hade vårdkase uppe på höga berg som man tände eld på för att varna för anfall. Då sprang alla människor in i borgen och gömde sig medan banditerna skövlade utanför. Banditerna verkar också ha lyckats få med sig de höga bergen, eftersom de mig veterligen inte finns kvar på till exempel Öland där många av dessa borgar ligger.

Med tanke på vilka fantastiskt utsirade smycken och föremål man har hittat från den här tiden så känns de grymma krigsskildringarna ganska överdrivna. (Petré 1998:44f)

Det verkar inte logiskt att ett folk i krig skulle lägga ner så mycket tid och energi på att göra sig snygga. Till försvar kan jag påpeka att boken ju trots allt har några år

på nacken och att fältslagsarkeologin inte var lika utvecklad som den är i dag. En borg behöver inte nödvändigtvis betyda krig. Det kan också betyda status eller ha andra ekonomiska värden.

På sidorna som handlar om vendeltid finns inget direkt att anmärka på och inte heller direkt om uppslaget därpå som handlar om Helgö, de är tillräckliga.

En positiv sak är att man här beskriver att man hittat grophus med verktyg, slagg och järn. Man skriver att dessa hus kanske har använts till verkstäder. Jag tycker att det är positivt och viktigt att man lägger in ord som "kanske" eller "troligen" även om det kan verka fullkomligt glasklart.

Skildringen av vikingarna gör mig inledningsvis riktigt glad. Man börjar med att beskriva vikingarna som handelsmän och lägger därefter till att de även kunde vara riktiga sjörövare. Det är glädjande att se att man inte skriver tvärtom och faller på det populära greppet att porträttera vikingarna som regelrätta sjöbusar.

Sidan som handlar om trälar (s127) ställer jag mig dock lite skeptisk till. Informationen verkar uteslutande bygga på spekulationer kring eddan. Det finns inga belägg för att trälarna hade det så illa som man traditionellt tror. Jag personligen tror att man behandlade sina trälar ganska väl. Om man bor i ett hus med en öppen planlösning där man sover tillsammans och där det finns stor tillgång på vapen, tror jag inte att man vågar behandla sina trälar illa. Men det är min helt personliga reflektion.

Det som slår en är hur ojämn den här boken är rent kvalitetsmässigt. Den går från rena spekulationer till mycket korrekta och anmärkningsvärt precisa iakttagelser. En skolelev kan knappast förväntas bemöta sina skolböcker med kritiskt granskande ögon. De kan inte veta när det är dags att ställa sig tvivlande. Vi kan inte förvänta oss att de kan det här, det är ju därför de går i skolan.

Med ledning av detta tycker jag inte att författaren till den här boken har tagit sitt ansvar fullt ut, men det är ändå ett bra försök. Eleverna som läser den här boken får en bra grund, men blir ibland lite förda bakom ljuset. Men rent generellt är de viktigaste punkterna på plats.

Bok III: Faktum, Jägarstenålder

Detta häfte använder sig Klågerupsskolan av.

Faktum är en serie häften på 24 sidor vardera. Det är fyra häften behandlande Jägarstenålder, Bondestenålder, Bronsålder och Järnålder.

Häftet om Jägarstenåldern är uppdelat i tio stycken, I Norden, Renjägarna, Bostad, Mat, Vapen och redskap, Fiskeredskap, Kläder, Keramik, Gravar och Ute i världen.

Det är upplyftande att se att stenåldern är delad på två hälfter, Jägarstenålder och Bondestenålder motsvarande paleolitikum tillsammans med mesolitikum medan neolitikum omfattas av den andra halvan.

Bildmaterialet utgör en större informationskälla än texten i dessa häften. Bildinnehållet verkar vara grundligt genomtänkt då jag inte hittar mycket att klaga över. Djuren och växtligheten är av den flora och fauna som det förväntas ha varit under jägarstenålder och människornas företeelser verkar vara väl genomtänkta för att passa tidsperioden. Klädseln kan i vissa fall ifrågasättas, i ungefär hälften av illustrationerna bär människorna bara ett höftskynke. Det är självklart inte definitivt att detta är fel men i jämförelse med resten av illustrationernas klädsel ser det lite underligt ut.

Könsrollerna i illustrationerna skulle kunna bestridas. Kvinnorna har hand om barnen och lagar mat medan att männen jagar och tillverkar redskap. Återigen är detta inget som vi idag inte kan säga säkert att det inte stämmer.

I en annan bild sitter det två män och tillverkar redskap. En tredje man styckar en ren. Denna bild är väldigt informativ. Det visas två olika sätt att slå flinta på och vad som är möjligt att skapa i flinta. Det enda som faktiskt är helt otänkbart i bilden är att den ena personen är i färd med att hamra på en flinta med något som liknar en modern hammare av flinta. Samma sak är det på sidan 17 där en kvinna sitter och slår hål i ett läderstycke med hjälp av ett flintdorn och en primitiv hammare av flinta. Det nämns och visas även att stenåldersmänniskorna under jägarstenåldern kunde arbeta med keramik.

Sista uppslaget i häftet handlar om hur det såg ut i världen utanför Norden under jägarstenåldern. Ett välkommet litet jämförelsemoment som inte tar upp för mycket plats. Här förstår läsaren att människorna i Norden faktiskt är efter i utvecklingen i jämförelse med Europa.

I texten om mat syftas det på att människan under tidig jägarstenålder inte kunde göra upp eld på egen hand och att de lärde sig detta i ett senare skede av jägarstenåldern. Detta tror inte jag. Människan borde rimligtvis behärskat konsten att skapa eld ganska tidigt eller till och med före de kom till Norden. Detta kan jag dock inte hitta någon form av vetenskapliga belägg för. Det enda som jag kan tycka fattas är någon form av stycke om den samhällseliga uppbyggnaden och funktioner. Vad utgör en ledare och hur kan man se det i det arkeologiska materialet, rika och fattiga, fanns det över huvudtaget någon skillnad, eller hade alla samma välfärd? Hur man kan se det i det arkeologiska materialet?

Bok IV: Faktum, Bondestenålder

Detta häfte använder sig Klågerupsskolan av.

Precis som i häftet om Jägarstenåldern är även detta uppdelat i stycken, I Norden, Bönder, Bostad, Mat, Vapen och redskap, Kläder och smycken, Keramik, Gravar och Ute i världen.

Nu är stenåldersmänniskan inne i bondestenåldern, motsvarande neolitikum. Även i detta häfte utgör bildmaterialet en större informationskälla än texten. Det första som jag lägger märke till i bildmaterialet är att klädseln verkar ha försämrats i skiftet till bondestenålder. Långt fler personer går i höftskynken eller någon form av illasittande klänning utan eller med ärmar. Det första man får se är fyra män i höftskynken som står och svedjebränner en bit mark. Hur detta gjordes kan vi bara spekulera i men jag tycker att det som männen gör på bilden ser trovärdigt och realistiskt ut.

Bilderna är väldigt informativa. Illustratören har fångat stundens rörelse och känsla. Detta kan kännas irrelevant i avseende att visa fram historia men det är faktiskt ganska viktigt. Ju mer barnen blir medryckta desto mer kommer de ihåg. Det är därför bilderna måste vara informativa på rätt sätt.

Skall båtynorna och grönstensynorna benämnas som stridsynor när det är så många arkeologer som motsätter sig idén om att yxorna faktiskt är det? Detta kan man se som negativt, medan det är bra att illustratören visat fram barnens roll i jordbruket eller verktygstillverkningen. Personen som skrivit texten i boken och även illustratören är väl införstådda i förhistoria eller har en bra källa, det märks på

detaljerna. Att till exempel en bosättning måste flytta åkrarna på grund av att jorden blir sämre för var gång den odlas på är något som troligtvis annars skulle missas.

Återigen är det frågan om könsroller och denna gång står det i klartext. ”Kvinnorna skötte djuren”, ”Männen var ofta ute på jakt”. Detta är könsroller från vårt eget samhälles historia. På ett uppslag sitter det tre kvinnor runt en eldstad och lagar mat och bakar bröd. I bakgrunden sitter det två barn och en gris. Till höger i bakgrunden finns det en get och ett får, dessa är vaktade av en gammal dam klädd som herde. Vad är det då för underligt med den här bilden? Förutom könsindelningen är bilden väldigt livlig, och mormor i bakgrunden är livlig hon med, med tanke på stenåldersmänniskans medellivslängd.

Nä, nog med kritik. Det är faktiskt ett bra häfte. Illustratören har till och med varit noga med att keramikens utseende blivit rätt. Lite oregelbundenheter får man räkna med, bara det inte gäller de övergripande dragen. I det näst sista avsnittet som handlar om gravar försöker författaren och illustratören visa gravsed under bondestenålder. Detta är väldigt svårt att göra men jag tycker att de lyckats bra. Det förklaras vad en gånggrift är och hur människor och lerkärl lagts där ut i. Illustratören har varit noga med att följa det arkeologiska material som finns att tillgå. Inuti gravkammaren ses en person sätta ett ljus i form av ett oljefyllt lerkärl. Bredvid honom står det keramik av samma modeller som hittas vid gånggrifter. De döda sitter fastbundna i fosterställning med ryggen mot väggen, ytterligare en indikation på att illustratören vet vad hon sysslar med.

I det sista stycket, vilket handlar om vad som skedde i omvärlden under den nordiska bondestenåldern, visas det illustrationer från Egypten. En egyptisk kvinna sitter och spelar på en harpa omgiven av hieroglyfer med pyramiderna i bakgrunden. Här förklaras kort om faraoner och att egyptierna hade skriftspråk. Att de hade linnekläder och att de hade stora hus och trädgårdar.

Längst ned som avslutning berättas att människorna i Europa redan gjorde föremål av brons vid den här tiden i historien och att brons är en legering av tenn och koppar. Det är bra att man får klarhet i att denna utveckling inte har nått Norden än och att det finns en förskjutning i spridandet av nya tekniker.

Bok V: Faktum, Bronsålder

Detta häfte använder sig Klågerupsskolan av.

Bronsålder. Så som i de föregående häftena delas även detta upp i stycken, Brons, Mat och bostad, Vapen och redskap, Keramik och textil, Kläder och smycken, Hällristningar, Gravar och Ute i världen.

Det jag först lade märke till i detta häfte var att de flesta av människorna bar samma klädsel. Detta är inte så konstigt. Det finns inte så många bevarade klädesplagg från bronsåldern, illustratören vill bara få bilderna så arkeologiskt korrekta som möjligt. De dominerande klädesdräkterna i illustrationerna är från gravar i Danmark, nämligen: Egtved, Skrydstrup och Trindhøj. Att använda sig av enbart fynd som källa betyder att viss upprepning måste ske. Det är inget fel i detta om bara läsaren får klargjort för sig att bronsåldersmänniskan inte bara bar dessa specifika plagg som någon form utav standard utan att de hade en större mångfald. Om detta hittar jag inget i detta häfte. Det nämns däremot en hel del om textilproduktion och klädsel.

Häftet börjar med en förklaring av brons. Att det är en legering av koppar och tenn, hur den användes och handlades med. På nästa uppslag förklaras

gjutningsprocessen mer i detalj, hur gjutformarna var gjorda och hur bronset smältes och blandades. På bilden står det faktiskt en kvinna i bakgrunden i färd med att hålla smält brons i en form, inte helt efter könsrollerna den här gången.

Hjulet uppfanns och hästen börjar användas. Författaren nämner även lite om förändrad flora, vindruvor och valnötter och liknande.

På det hela taget är detta häfte ett föredömligt exempel på hur man kan visa fram en förenklad version av hur livet kan ha sett ut, utan att själv fylla i den information som vi saknar. Texten är kortfattad och lättfattlig för barn och avskalad från dramatik och spekulationer. Även i detta häfte finns ett uppslag med mycket kortfattad information om hur livet ute i världen utvecklats under bronsåldern, vilket är bra eftersom det ger barnen en vink om att utvecklingsfaserna inte är precis samma överallt.

Bok VI: Faktum, Järnålder

Detta häfte använder sig Klågerupsskolan av.

Järnålder. Detta häfte delas också upp i olika avsnitt: Järn, Bostad och mat, Kläder och smycken, Gudar, Vikingar, Runstenar, Gravar och Ute i världen.

På uppslaget om järn finns en illustration där två män fiskar upp sjömalm från sjöbotten med hjälp av varsin stor metallspade. Det förefaller orimligt att man använder järnspadar till att fiska upp malmen med, eftersom att det verkar vara en aning utanför denna tids tekniska kunnande att skapa en sådan spade. Ut över det skulle åtgången till att göra själva spaden troligtvis göra hela sysselsättningen olönsam. Men detta är bara en parentes.

På nästa uppslag om smide finns det en del små saker att anmärka på. Om man tittar på illustrationen, så längst ned på väggen bakom smeden hänger en hammare som är karaktäristisk för 1900-talet. Dessutom är det ovanligt med upphöjda ässjor i Norden under denna tidsperiod.

Vidare står det i texten hur man härdar ett svärd, men inte att man därefter måste anlöpa det, för annars splittras det om man slår på någonting hårt. Men det är en teknisk detalj, meningen med det här kapitlet är säkerligen inte att göra skolbarnen till fullfjädrade smeder.

På uppslaget som handlar om kläder och smycken är det två saker i illustrationen man kan anmärka på. Det ena är att anordningen man bär veden i ser märklig ut, med två små bräckliga handtag, med vilka man kan bära hem till synes hur mycket ved som helst. Tydligt är det också ganska farliga saker att bära hem ved, eftersom mannen tyckt det vara befogat att ta med sig sitt svärd. Någon yxa har han däremot inte med sig.

Nästa kläduppslag går man över till vikingatiden, men detta markeras inte på något sätt.

Kvinnodräkten på denna sida är den klassiska vetenskapliga rekonstruktionen med överklänning grundad på fynd från Birka. Denna dräkt är dock fortfarande bara en vetenskaplig kalkylering och att visa upp den i ett sammanhang där den är en obestridd sanning, kan vara någonting vi kommer att ångra den dag man eventuellt kommer på att det var helt fel. Hängslekjolen kan vara korrekt, men skulle också mycket väl i framtiden kunna få samma roll som den vikingatida hornbeklädda hjälmen.

Det finns få rekonstruerbara mansdräkter från vikingatiden. (Anderson 15/12 2004: Intervju)

Den mannen på bilden bär är inte någon av dem. Man verkar ha löst problemet genom att slänga en blå, rutig filt över mannens axlar som täcker det mesta. Blått var ju en färg för de rika på vikingatiden men mannens dräkt är inte påkostad i övrigt. (Anderson 15/12 2004: Intervju)

Även i avsnittet om gudar handlar det alltså om vikingatid, men enligt boken behandlas inte vikingarna förrän nästa avsnitt. Här står det att vikingarna rövade ofta under sina resor. Den formuleringen lämnar inget utrymme för att det fanns vikingar som inte rövade.

Dock är övervägande av det som står i detta häfte av mycket god kvalitet sett ur ett historiskt perspektiv. Man har tagit sig tid att kontrollera uppgifter och ta reda på fakta om temperaturer och dylikt. Det är imponerande hur noga författare och illustratör har använt sig av olika fynd för att illustrera vardagen istället för att hitta på.

Även här finns ett stycke som handlar om den samtida utvecklingen ute i världen, vilket är en bra referensram för eleverna.

III. Elevers uppfattning av förhistoria

Inledning

Denna del kommer vara indelad i två delar:

Sofielundsskolan i Malmö

Klågerupsskolan

De två första är de två grundskolor jag använder som underlag för uppsatsen. Efter enkäten kommer det något som jag kallar för resultatanalys. Här försöker jag sammanställa resultaten från enkäten så att det blir lite mer lättfattligt.

I den sista delen av uppsatsen hoppas jag kunna dra slutsatser ut ifrån dessa resultat.

Den första frågan har fyra bilder med klädesdräkter. Två av dem är direkt felaktiga, medan två följer ramarna för hur en viking kan ha klätt sig.

Därefter ställde jag några frågor för att utröna om barnen hade ett större intresse av och kanske därmed även specialkunskaper inom arkeologi och historia.

Eftersom många unga i dag hittar mycket av sin information på Internet tycker jag att det är viktigt att undersöka hur dessa barn tolkar den information man läser där. Vet de om att den inte alltid går att lita på?

Därefter ställer jag en fråga om tv-serien Riket som tidigare gick på Sveriges television. Denna serie hade inslag av historiska moment, men även mycket som var bristande ur ett faktamässigt perspektiv. Eftersom serien var uppbyggd för att underhålla snarare än att upplysa, tycker jag att det är av värde att få reda på om eleverna tittade på serien med kritiska ögon, eller om de bara svalde allt de såg.

Nästa fråga har jag valt därför att jag vill veta om barnen utesluter att deras skolböcker kan innehålla felaktigheter, eller om de har en mer kritisk syn på böckerna.

Någonting som jag själv har upplevt genom den bild man visar upp från forna tider i böcker och filmer är att det generellt framvisas som mycket mer våldsamt och grymt förr än vad det är nu. Jag vill veta hur barnen upplever dagens samhälle jämfört med hur man levde förr.

För att få reda på varifrån barnen uppfattar att de i huvudsak får sina kunskaper har jag även lagt till en fråga som behandlar just detta med olika alternativ.

Slutligen har barnen fått en extra uppgift där de ombeds att beskriva hur man tror att en stenåldersmänniska ser ut och hur man levde. Jag tycker att den här frågan har stor relevans, eftersom den på ett konkret sätt sammanfattar den bild barnen har fått av livet på stenåldern.

Resultatredovisning av enkät

Sofielundsskolans elevers svar redovisas med rött (resultatsiffrorna till vänster), medan svaren från Klågerupsskolans elever redovisas med blått (resultatsiffrorna till höger).

Tjej:

9

Kille:

10

Tjej:

8

Kille:

12

1. Ungefär hur tror du att männen klädde sig på vikingatiden? Ringa in den eller de bilder som du tror stämmer.

10 / 15

13 / 3

9 / 0

4 / 8

2. Är du intresserad av Nordens historia? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

a) Ja, jättemycket 4 / 3 b) Ja, lite 6 / 9

c) Inte så hemskt mycket 4 / 8 d) Inte alls 5 / 0

3. Är du intresserad av arkeologi? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

a) Ja 5 / 8

b) Nej 13 / 9

c) Vet inte vad det är 1 / 3

4. Är allt som står på Internet sant?

a) Ja 0 / 0

b) Nej 9 / 14

c) Vet inte 10 / 6

5. Så som de lever i tv-serien Riket, tror du att man levde så förr i tiden?

a) Ja 5 / 6

b) Kanske inte allt 0 / 9

c) Nej 5 / 0

d) Jag har inte sett Riket 9 / 5

6. Kan man lita på det som står i skolböckerna?

a) Ja, det tror jag 7 / 11 b) Nej, inte allt 6 / 5 c) Vet inte 6 / 4

7. Tror du att människorna här i Sverige var mer våldsamma förr i tiden?
Ringa in det alternativ som stämmer bäst med vad du tror.

11 / 5

6 / 9

2 / 1

a) Det var mycket mer våld förr b) Lite mer våld förr c) Samma som nu

d) Lite mindre våld förr än vad det är nu e) Mycket mindre våld förr än vad det är nu

0 / 3

0 / 2

8. Hur lär du dig saker? Ringa in så många alternativ som du tycker stämmer in på dig

a) Genom att läsa böcker 16 / 17

b) Genom TV eller video/DVD. 10 / 7

c) Genom Internet. 11 / 2

d) Genom att lyssna på läraren i skolan 17 / 18

e) Genom utställningar och museum. 3 / 11

f) Någonting annat nämligen: _____

Om du hinner: Hur tror du att man levde på stenåldern? Skriv kort hur du tror att stenåldersmänniskorna såg ut och vad de gjorde. (Svaren är individuella och redovisas i resultatanalysen för respektive skola)

Resultatanalys Sofielundsskolan

Av de 19 deltagande eleverna var tio stycken killar och nio stycken tjejer.

Fråga 1. Ungefär hur tror du att männen klädde sig på vikingatiden? Ringa in den eller de bilder som du tror stämmer.

Tio, mer än hälften av eleverna ringade in vikingen med horn på hjälmen. Den andra bilden fick hela tretton ringar och var därmed den bild som hade fått flest. Hela nio elever markerade bilden av den tidigmedeltida soldaten. Bilden på pilgrimen fick bara fyra ringar. Barnen har uppenbara problem att känna igen en viking.

Fråga 2. Är du intresserad av Nordens historia? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

Det går inte riktigt att dra någon slutsats här, svaren är för jämt spridda.

Fråga 3. Är du intresserad av arkeologi? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

Tretton nej och fem ja, stadseleverna verkar inte vara särskilt intresserade av sin historia.

Fråga 4. Är allt som står på Internet sant?

Inga elever svarade ja. Nio svarade nej och tio vet inte. Eleverna är uppenbarligen medvetna om att internetinformation inte går att lita på till hundra procent.

Fråga 5. Så som de lever i tv-serien Riket, tror du att man levde så förr i tiden?

Det går inte att dra någon klar slutsats här heller. Tio elever hade sett serien och de är spridda på svaren Ja och Nej med fem elever vardera.

Fråga 6. Kan man lita på det som står i skolböckerna?

Ännu ett riktigt jämt resultat. Sju av eleverna tror att man kan tro på materialet i skolböckerna och sex att man inte kan det. Ytterligare skriver de resterande sex att de inte vet. Inte något särskilt högt förtroende för skolböckerna, med andra ord.

Fråga 7. Tror du att människorna här i Sverige var mer våldsamma förr i tiden? Ringa in det alternativ som stämmer bäst med vad du tror.

Hela sjutton av nitton elever ansåg att människorna här i Sverige var mycket mer eller lite mer våldsamma förr än idag. Elva av dessa valde: mycket mer våld förr än nu. Ut över dessa sjutton valde de resterande två: Samma som nu. De flesta eleverna är alltså säkra på att människorna här i Sverige var mer våldsamma förr i tiden.

Fråga 8. Hur lär du dig saker? Ringa in så många alternativ som du tycker stämmer in på dig.

16 av eleverna ansåg sig lära sig saker av att läsa böcker.
Tio genom TV eller video. Hela elva att de lär sig saker genom Internet. 17 elever menade att man lär sig saker om man lyssnar på läraren. Två som misstror läraren. Bara tre elever menade att de lär sig saker genom att besöka utställningar och museum. Även om eleverna avstått från att ringat in detta alternativ på grund av de tycker att det är tråkigt med museum så måste detta räknas in ändå. Om en elev tycker att någonting är tråkigt kommer den inte ta till sig av informationen ändå.

Om du hinner: Hur tror du att man levde på stenåldern? Skriv kort hur du tror att stenåldersmänniskorna såg ut och vad de gjorde.

Ett övervägande antal av eleverna hade bara en sak att säga om stenåldern:
De var fattiga.

Här under är de resterande svaren listade. Jag har angett svaren ordagrant.
De två översta svaren var många av eleverna överens om:

De dödade djur med spjut till mat.
Stenåldern var mycket våldsamt.
Kvinnor hade inga kläder på sig.
Människorna såg ut som apor.
De klädde sig i vad de hittade ute och bar samma kläder varje dag.
De hade hjälm.
De hade pälströja.
De hade fattiga kläder.
Dom hade inga kläder och dom levde inte som oss.
De hade ingen stil.

Eller som en tjej svarade:
Dom levde inte som vi.

(Figur:1)

Resultatanalys Klågerupsskolan

Av de 20 deltagande eleverna är tolv stycken killar och åtta stycken tjejer.

Fråga 1. Ungefär hur tror du att männen klädde sig på vikingatiden? Ringa in den eller de bilder som du tror stämmer.

15 av eleverna ringade in vikingen med horn på hjälmen. En av dessa hade i och för sig kryssat över hornen och skrivit "Fast utan horn" bredvid bilden. Den andra bilden som i övrigt är den enda bild som är en vetenskaplig illustration fick bara tre ringar. Den lite förskönade bilden av den tidigmedeltida soldaten fick inga ringar. Barnen kan uppenbarligen skilja på tidig medeltid och vikingatid. Bilden på pilgrimen fick åtta ringar. Ett barn visade sig vara väldigt kritiskt lagd och ringade därför inte in någon av bilderna.

Fråga 2. Är du intresserad av Nordens historia? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

De flesta av eleverna var antingen lite intresserad av Nordens historia eller inte så hemskt mycket.

Fråga 3. Är du intresserad av arkeologi? Ringa in det svar som du tycker stämmer in på dig.

På den här frågan var det jämt, åtta svarade ja och nio nej. Det var bara tre som inte visste vad arkeologi är.

Fråga 4. Är allt som står på Internet sant?

Ingen svarade ja. Sex stycken svarade att de inte visste. Dessa barn är alltså medvetna om att det finns vissa faror med Internet.

Fråga 5. Så som de lever i tv-serien Riket, tror du att man levde så förr i tiden?

Inga nej över huvud taget. Nio kanske och sex ja. Tv-media är uppenbarligen en stark influens på barns uppfattning.

Fråga 6. Kan man lita på det som står i skolböckerna?

Jag personligen trodde inte att barnen skulle misstro sina skolböcker. Elva av 20 angav i och för sig att de hade tilltro till skolböckerna men de nio resterande svarade att man inte kunde lita på skolböckerna eller så visste de inte.

Fråga 7. Tror du att människorna här i Sverige var mer våldsamma förr i tiden? Ringa in det alternativ som stämmer bäst med vad du tror.

Hela 14 elever svarade att människorna var mer våldsamma förr. Av dessa 14 var det nio som ansåg att de bara var lite mer våldsamma än vi är idag. Bara en ansåg att det inte var någon skillnad på våldsamheten förr som nu.

Fråga 8. Hur lär du dig saker? Ringa in så många alternativ som du tycker stämmer in på dig

17 av eleverna ansåg sig lära sig saker av att läsa böcker. Sju genom TV eller video. Det var bara två som menade att man kunde lära sig saker av Internet. 18 av 20 elever menade att man lär sig saker om man lyssnar på läraren. Det kan finnas en rad anledningar till att två avstod från att ringa in detta svar. Eleven kan ha missförstått frågan, han eller hon kanske inte gillar läraren, barnet kan ha missat på svarsalternativet, eller så är läraren verkligen dålig på att undervisa. Det är svårt att veta hur ett barn tänker. Lite upplyftande var att hela elva elever tyckte att utställningar och museum är ett bra läromedel. På alternativet: Någonting annat. Svarade bara en av eleverna, kort och koncist: "Fråga".

Om du hinner: Hur tror du att man levde på stenåldern? Skriv kort hur du tror att stenåldersmänniskorna såg ut och vad de gjorde.

Söndriga kläder verkar vara den gemensamma faktorn bland eleverna i denna klass. Svaren är återgivna ordagrant.

Här är de resterande svaren, märk väl att alla elever inte svarade på denna fråga:

Skinnkläder.

De hade hjälm på huvudet.

Man arbetade mycket.

De jobbade hela tiden.

Man bodde i små byar och använde stenar till att göra pilar, spjut och mycket mera.

De jagade mycket.

De gjorde svärd och jobbade på åkrar.

Dom samlade nötter.

Man levde under svält och fattigdom och pesten härjade och att många dog av många sjukdomar till exempel vanlig förkylning.

Dom sålde saker nästan överallt.

Dom såg coola ut.

(Figur:7)

IV. Avslutning

Slutresultat

Eleverna på Sofielundsskolan har haft en sämre lärobok i historia än vad eleverna på Klågerupsskolan har haft. Enligt min bedömning är PULS ingen bra lärobok, därför att den inte är särskilt informativ. Den är däremot väldigt pedagogisk. Enligt Sofielundselevernars lärare PO Prior får eleverna åka med till museum och museibyar. Eleverna får arbeta med att rita och göra förhistoriska föremål som till exempel skepp eller liknande.

Eleverna i Priors klass tycker inte om att gå på museum men de tycker att de lär sig av läraren och skolböckerna. Många av eleverna prickade rätt på bilderna men flera av eleverna som prickade in rätt hade även prickat in någon eller några bilder som var fel.

Läraren visade och förklarade hur de brukade göra på lektionerna. Jag tyckte att det låter ganska bra med tanke på vilka medel de har att röra sig med. Överlag verkar eleverna veta vad förhistoria handlar om. När jag talade med en del av dem förstod jag snabbt att de kunde en hel del. Så varför svarar de fel på vissa saker och varför gör nästan alla det?

Eleverna på Klågerupsskolan har haft helt andra förutsättningar. De lär sig genom tematerminer där alla klasser i lågstadiet lär sig om olika teman samtidigt. De har ingen fast lärobok utan använder sig av en uppsjö av små böcker eller häften. De jag har tittat på är de viktigaste enligt Ingela Christoffersson som är lärare för lågstadiet på Klågerupsskolan. För två år sedan hade hon de elever jag nu intervjuat och då var det inte mycket skillnad på undervisningen. Den här klassen verkade älska allt som har med undervisning att göra, kanske för att de fick göra så mycket alternativt i skolan. De byggde små forntidsbyar och gjorde figurer till dem. De gjorde pjäser och föredrag om forntiden och de åkte på museum och museibyar. Lärare Ingela verkar vara väl uppdaterad i förhistoria och vad som skall läras ut och vad som inte skall det.

Men ändå med alla dessa förutsättningar ringar tre fjärdedelar av eleverna in den förskönade vikingen med horn (Figur:3). Barnens svar på frågan "Hur tror du att man levde på stenåldern?" är rätt så entydiga från båda skolorna. Barnen har greppat det grundläggande i förhistoria men det är ändå någonting som gör att de förutfattade meningarna hos eleverna förblir oförändrade. Barnen tror fortfarande att människan var en aggressiv vilde. Kunskap hos ett barn verkar vara delad, en medveten "kunskap" och en undermedveten "kunskap". Att ett barn säger en sak när det ställs en snabb fråga medan att de svarar någonting annat på samma fråga om de får tid att tänka efter. Om dessa förutfattade meningar skapats under skoltiden borde de innehålla mer av studieinnehållet. Det ser alltså ut som att barnens uppfattning om förhistoria bildas före skoltiden och inte har någonting att göra med skolbäckers kvallite.

Inte ens barnen själva var helt säkra på om deras skollitteratur var att lita på. Här visar barnen ändå ett visst kritiskt tänkande, något som jag inte trodde att elever i grundskolan hade i denna utsträckning. Det är en annan fråga om de är i stånd till att styra den objektivitet de innehar. Kanske skulle det redan i lågstadiet vara med någon

form av undervisning i kritiskt tänkande i läroplanen. Det är inte bara historia som man använder sig av ett kritiskt tänkande, det gör vi vuxna var dag. Skulle det då kanske inte främja barn att tidigt bemästra detta?

Jag vill inte jämföra svaren från de olika skolorna med varandra i några större avseenden. Dels för att de inte har samma förutsättningar och dels därför att man skulle behöva besöka många fler skolor för att få ett hållbart urval som man kan bilda en statistik på. Eleverna kan dessutom ha störts av yttre omständigheter, som arbetsmiljö och dylikt. Svaren kan även ha en språklig förklaring. På Sofielundsskolan fanns en grupp elever som inte hade svenska som modersmål. På skolan i Klågerup var denna andel betydligt mindre. Man måste också väga in aspekter som dyslexi eller koncentrationssvårigheter och hur en skola väljer att stödja elever som har den här typen av problem kan även det ha en stor inverkan på den generella läsförståelsen. Därför är deras resultat en fingervisning om vad de kan, men inte ett facit.

Barnen har på det hela taget ganska lika svar. Eftersom de har olika förutsättningar för att lära sig, betyder det att deras grunduppfattning inte kommer från skolan.

Generellt behövs ett mer välutvecklat genusperspektiv i de historiska skolböcker som jag har tittat på. Kvinnorollen är i dessa böcker för det mesta stereotyp och man har gett kvinnan en roll som låter väldigt mycket som en hemmafru på 1950-talet.

Även om man skulle hitta obestridliga bevis på att kvinnor hade hand om vissa sysslor som anses vara "feminina", så måste man hela tiden väga in att detta mycket väl kunde skifta från by till by.

Låt oss säga att man skulle hitta välbevarade broderier som föreställer kvinnor som bakar bröd. Man ser att de är kvinnor eftersom de har stora bröst. Då skulle man kunna tolka detta som att alla kvinnor bakade bröd. Någon kanske skulle vilja tolka det som att endast fruktbara kvinnor fick lov att baka bröd. En tredje person kanske skulle vilja tolka det som att det kvinnliga brödbakandet inte var ett vardagligt inslag. Detta var i huvudsak en manlig sysselsättning och därför ansågs det så anmärkningsvärt att kvinnorna faktiskt bakade under detta enda tillfälle, att man lade ned mödan på att förevisa händelsen med ett broderi. På detta sätt kan samma bild ge upphov till vitt skilda teorier som var för sig har logiska inslag. Vi kommer aldrig att få veta sanningen och därför ska vi inte heller låtsas att vi gör det inför våra skolelever. Det vi gör är att ge dem en trovärdig förklaring med drag av vår egen kultur som hjälper att göra det hela mer förståeligt.

Ewa Bergdahl Bulukin, författare till boken *Stenåldersliv*, som jag nämnt tidigare, gjorde en liknande undersökning som den i denna uppsats. Hon skriver:

"Det är inte svårt att se att det råder ett mycket tydligt samband mellan å ena sidan läromedlens och skönlitteraturens innehåll och å andra sidan elevernas uppfattningar om stenåldersmänniskan." (Bergdahl Bulukin 1985:75).

I mitt fall har jag inte behandlat skönlitteratur då det inte är det jag valt att fokusera på i min undersökning.

Ewa Bergdahl Bulukins påstående stämmer inte särskilt väl jämfört med de fall jag har studerat. Jag kan inte se någon stark koppling mellan den uppfattning som barnen i mina testgrupper har och läromedlens brister. Kom här ihåg att detta endast gäller de skolor jag använt mig av och deras läromedel. Vad som gäller i övriga skolor i landet är troligtvis mycket individuellt.

De felaktiga uppfattningarna inom historia verkar inte vara direkt relaterade till barnens undervisning. Detta kan ha en rad orsaker. Kanske är det lättare för barnen att ta till sig exempelvis den stereotypa hornklädde vikingen än den betydligt mindre färgstarke bonden som står och påtar i jorden. Det är kanske lättare att leva sig in i en hollywoodfilm än vad det är att hänga med i en diabilsvisning av krukskärvor i klassrummet. Kanske skapas ett barns undermedvetna uppfattning så fort de är i stånd till att lära sig någonting över huvud taget. Det har i alla fall för mig i min barndom alltid varit lättare att tro på det första jag lärt mig om någonting. Det har inte varit lika lätt att omvärdera en gammal kunskap och ersätta den med en ny.

Sammanfattning

Jag ville ta reda på hur elever som har haft undervisning i förhistoria upplever densamma. För att kunna förstå detta har jag dels tittat på den litteratur som finns till deras förfogande i skolorna och dels har jag träffat 39 elever som går på mellanstadiet i två olika skolor. Eleverna fick svara på frågor genom en enkät.

Läromedlen inom förhistoria som eleverna har haft tillgång till är av övergripande god kvalitet sett ur ett fakтамässigt perspektiv. Vad jag har kunnat avgöra är texterna lättlästa och pedagogiskt upplagda. Det finns dock en hel del mindre faktabrister som tillsammans skapar en något förvanskad bild av förhistorien. Författare och illustratörer har även använt en del konstnärlig frihet för att fylla igen luckor i dagens kunskaper om det förhistoriska vardagslivet. Böckerna som skolorna använt är av skiftande kvalitet och i en del är faktabristerna fler och allvarligare.

Framför allt återfinns faktabrister i det illustrerade bildmaterialet. Det finns också brister i hur en del av den skriftliga informationen framställs, då författarna ofta presenterar teorier och ibland spekulationer som om de vore väl underbyggda fakta.

Sett ur ett genusperspektiv har läromedlen starka drag av kvinnosynen från senare tidsepoker. Detta cementerar könsrollerna och ger eleverna ett intryck av att det som är manligt och kvinnligt är en nedärvd instinkt. Det saknas belägg för en hel del av de könsroller som man tillskriver den förhistoriska mannen och kvinnan i elevernas läromedel.

De faktabrister som förekommer gäller dock oftast mindre detaljer och läromedlen bör ändå kunna bidra med en acceptabel kunskapsgrund för eleverna.

Frågorna i elevenkäten handlade till största delen om deras syn på förhistorien, men även deras syn på den information som de får genom media, skolan och samhället i övrigt. Enkätfrågorna som jag använde mig av var inte ett test på elevernas kunskaper. Frågorna berörde deras allmänna syn på förhistoria och hur de värderar faktakällor som finns i deras närhet. De flesta frågor har inget svar som är rätt eller fel, utan handlar om deras uppfattning.

Trots att eleverna kom från två skolor som arbetade med olika metoder och trots att deras böcker var av skiftande kvalitet så hade barnen på de båda skolorna i stora drag liknande svar. Deras syn på förhistorien var starkt präglad av de stereotyper och fördomar som florerar i samhället. Den informationen som deras skolböcker innehöll verkade barnen generellt sett inte vara lika influerade av. De starkaste av dessa schabloner är den hornbeklädd vikingen och den våldsamme, pälsbeklädd grottmannen.

Detta tyder på att barnen antingen har sin uppfattning klar redan när de börjar skolan, eller att det finns andra informationskällor som barnen kanske undermedvetet hellre väljer att förlita sig på. Möjligen att barnens tidigaste uppfattningar sitter djupare fast i deras undermedvetna. En bild eller en filmsekvens stannar i många fall kvar i minnet betydligt längre än ett kapitel i en historiebok. Därför kan bildmedia vara ett effektivt sätt att föra ut det arkeologiska materialet.

En bild säger mer än tusen ord, men vad säger den?

Litteratur- och källförteckning

Utgivna verk och uppsatser:

- Anderson, Eva 1998: *Inte utan en tråd, kompendium i textilteknik och klädnad*, Arkeologiska institutionen, Lund.
- Arvidsson, Johan 1996: *Uppsatsen om ingenting, Gymnasieskolans förmedling av den svenska historien*, C/D-uppsats, Lunds universitet, arkeologiska institutionen.
- Bergdahl Bulukins, Ewa 1985: *Stenåldersliv, en undersökning av grundskoleelevers uppfattning om förhistorien*, Göteborgs universitet, arkeologiska institutionen.
- Birkbäk, Frank 1983: *Rejselystne bønder i vikingetiden*, Lademans Danmarkshistorie, Sesam a/s, Köbenhavn.
- Flensburg, Sophie 2002: *Tjodhild och Erik Enöga, en undersökning av hur vikingatidens män och kvinnor presenteras i skolornas historieböcker 1950-2000*, C/D-uppsats, Lunds universitet, arkeologiska institutionen.
- Gillis, Carole & Olausson, Deborah 2004: *Dawn of europe*, Arkeologiska institutionen, Lund.
- Körner, Göran 2004: *PULS Historia, forntiden, grundbok*, bokförlaget natur och kultur, Stockholm.
- Malm Lindell, Barbro & Petersson, Gunvor 1987: *VIVA Viktigt att veta, Orienteringsämnen 3*, Almqvist och Wiksell Läromedel AB.
- Margeson, Susan, M 1995: *Vikingar, Fakta i närbild*, nytryck 2003, Statens historiska museum, Stockholm.
- Nilsson, Helena 1997: *Barnens Forntid, om några fjärdeklassares funderingar kring den arkeologiska kunskapen*, C/D-uppsats, Lunds universitet, arkeologiska institutionen.
- Norder, Bodil 1999: *FAKTUM Jägarstenålder, Fjärde utgåvan, tredje trycket*, Glerups Utbildning AB, Malmö.
- Norder, Bodil 1999: *FAKTUM Bondestenålder, Första utgåvan, tredje trycket*, Glerups Utbildning AB, Malmö.
- Norder, Bodil 1999: *FAKTUM Bronsålder, Första utgåvan, tredje trycket*, Glerups Utbildning AB, Malmö.
- Norder, Bodil 1999: *FAKTUM Järnålder, Första utgåvan, tredje trycket*, Glerups Utbildning AB, Malmö.

- Näsström, Elisabeth 1996: *Stenåldersvildar och modiga vikingar, en studie av arkeologi i den svenska grundskolan*, C/D-uppsats, Lunds universitet, arkeologiska institutionen.
- Petersson, Bodil 2003: *Föreställningar om det förflutna, arkeologi och rekonstruktion*, Nordic Academic Press, Lund.
- Petré, Rolf 1998: *Föremål från järnåldern*, Bildkompendium, Arkeologiska institutionen, Lund.
- Rasmusson, Simon, Riis 2004: *Modemedveten Viking!* B-uppsats, Lunds universitet, arkeologiska institutionen.
- Steenstrup, Johanne 2000: *Fornemmelser for fortiden*, Historisk-Arkeologisk Forsøgscenter, Lejre.

Intervjuer och enkäter:

- Anderson, Eva 15/12 2004: Textilarkeolog, Arkeologiska institutionen, Lund.
- Klågerupsskolan 19/10 2006: Årskurs 5, lärare: Persson I, Klågerup.
- Sofielundsskolan 26/10 2006: Årskurs 4, lärare: Prior PO, Malmö.

Bilder:

- Figur: 1, föreställer en stenåldersmänniska och är ritad av en av eleverna på Sofielundsskolan. Denna figur förekommer även på titelsidan.
- Figur: 2, föreställer ismannen Ötzis obehagliga lik och är tagen ur *PULS, Historia, forntiden, grundbok* av Göran Körner.
- Figur: 3, är en staty av en förskönad viking och är tagen från följande internetsida den 10 sep 2006: http://www.stthomasu.ca/inkshed/nlett606/photo_essay.htm
- Figur: 4, föreställer en man från vikingatiden, den är tagen ur boken *Rejselystne bønder i vikingetiden* skriven av Frank Birkebæk 1983.
- Figur: 5, föreställer Gånge Rolf hertig av Normandie, den är tagen ur boken *Vikingar, Fakta i närbild*, av Susan Margeson.
- Figur: 6, föreställer en vikingatida pilgrim, det är ett privat fotografi taget i Fotevikens vikingareservat.
- Figur: 7, föreställer en stenåldersmänniska och är ritad av en av eleverna på Klågerupsskolan.